

ΠΕΡΙ ΤΗΣ «ΜΟΝΑΞΙΑΣ» ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Κοκκώνης Ευάγγελος, μέλος Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών

Ημερομηνία συγγραφής: 14/7/2020

[Λέξεις κλειδιά: Ελλάδα – Τουρκία, Ανατολική Μεσόγειος, τουρκική επιθετικότητα, Λιβύη]

Σε ένα ιστορικά άναρχο διεθνές σύστημα «αυτοβοήθειας» φράσεις όπως «είμαστε μόνοι» δεν θα πρέπει να θεωρούνται πρωτάκουστες αν και ομολογουμένως κάθε φορά, που διατυπώνονται με τρόπο σαφή στο δημόσιο διάλογο καθιστούν αισθητό το πόσο έχουν αγνοηθεί. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι για τον ακριβώς αυτό λόγο έχει αναπτυχθεί στις διεθνείς σχέσεις η πρακτική της διπλωματίας. Όστε να μην είσαι «μόνος». Και για τον ακριβώς αυτό λόγο έχει αναπτυχθεί επίσης η διαδικασία της εσωτερικής εξισορρόπησης των εξωτερικών απειλών, ώστε στην περίπτωση, που όντως μείνεις «μόνος» να μην βιώσεις τόσο έντονα τις επιπτώσεις αυτής της «μοναξιάς» στη διεθνή πολιτική. Αποδεχόμενοι, λοιπόν, το ότι «είμαστε μόνοι μας» θα πρέπει να αποδεχόμαστε και τις ιστορικές παραλείψεις στη διπλωματία αλλά ενδεχομένως και στην εσωτερική εξισορρόπηση, οι οποίες μας οδήγησαν σήμερα σε μια τέτοια κατάσταση «στρατηγικής μοναξιάς».

Στον ελληνικό δημόσιο διάλογο έχει επικρατήσει η άποψη ότι Ελλάδα δεν αποτελεί και ουδέποτε αποτέλεσε πρόβλημα για τη διεθνή και περιφερειακή σταθερότητα. Αντιθέτως, μάλιστα (και εν συγκρίσει με τη γειτονική Τουρκία), η χώρα προωθείται διαχρονικά ως πυλώνας σταθερότητας και ασφάλειας για την περιοχή, κυρίως μέσα από το συναινετικό και διπλωματικό ρόλο, που επιδεικνύει. Το παραπάνω αποτελεί αναμφισβήτητα όχι μονάχα μια αλήθεια, αλλά και μια επιτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής διαχρονικά. Ωστόσο, υιοθετώντας μια ευρύτερη ματιά της διεθνούς και περιφερειακής πολιτικής μια τέτοια τοποθέτηση θα πρέπει να θεωρηθεί ως εξαιρετικά μονόπλευρη, ενίοτε αποπροσανατολιστική και εν τέλει ζημιογόνα για τα ελληνικά συμφέροντα, δεδομένου ότι φωτίζει μονάχα μια πλευρά της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, την πλέον θετική.

Προσωπική άποψη του γράφοντος αποτελεί η θέση ότι η Ελλάδα και έτερες χώρες, που διακατέχονται από φοβικά σύνδρομα κατά μια διαφορετική ματιά αποτελούν δυνητικά «προβλήματα» για την περιφερειακή και διεθνή σταθερότητα, στη βάση της έννοιας της «τρωτότητας». Ένα κράτος, το οποίο δεν επιδεικνύει σαφή πολιτική βούληση και συνακόλουθες αξιόπιστες και αποτελεσματικές εθνικές ικανότητες στην διασφάλιση της εδαφικής του

ακεραιότητας και της εθνικής του κυριαρχίας αποτελεί «πρόβλημα» όχι μονάχα για τον εαυτό του (σημείο εύκολα κατανοητό), αλλά και για τη περιφερειακή ασφάλεια και σταθερότητα (με σαφείς διεθνείς προεκτάσεις), καθώς και για τους συμμάχους του[1]. Οι συνεχείς παραχωρήσεις στις οποίες εξαναγκάζεται λόγω αδυναμίας ή φοβικών συνδρόμων το καθιστούν ευάλωτο σε συστημικές πιέσεις και επιθέσεις από τρίτα κράτη με αναθεωρητικές βλέψεις. Με άλλα λόγια το «πρόβλημα» λαμβάνει διαστάσεις «αναξιοπιστίας» στην καλύτερη εκδοχή και σοβαρής «τρωτότητας» στη πλέον χειρότερη. Καθώς δεν φαίνεται ικανό να διατηρήσει μια αίσθηση σταθερότητας και προβλεψιμότητας το κράτος-«πρόβλημα» απομονώνεται από τους γύρω του και δεν θα πρέπει να προξενεί εντύπωση ακόμη και η δημιουργία ή/και ενίσχυση των διπλωματικών σχέσεων με το αναθεωρητικό κράτος, εκείνο το κράτος, δηλαδή, το οποίο επιδεικνύει ικανότητες στην εκμετάλλευση του εν λόγω «σημείου τρωτότητας» (αν και ομολογουμένως τόσο το γεωπολιτικό βάρος, που το χαρακτηρίζει όσο και ο τρόπος με τον οποίο θα εκμεταλλευτεί την εν λόγω «τρωτότητα» αποτελούν καθοριστικής σημασίας λεπτομέρειες, η ανάλυση των οποίων υπερβαίνει τους σκοπούς του παρόντος κειμένου).

Έχοντας, λοιπόν, τα ανωτέρω κατά νου, η Ελλάδα καλείται να επιδείξει ικανότητες στη διαχείριση της τουρκικής επιθετικότητας, αποδεικνύοντας ότι δεν αποτελεί μια εστία «τρωτότητας» ή «αναξιοπιστίας» στην περιοχή, ένα δυνητικό «πρόβλημα», αλλά ένα κράτος ώριμο, αποφασιστικό, πραγματικό πυλώνα ασφάλειας και σταθερότητας για την περιοχή, αλλά και διεθνώς. Άλλωστε στη διεθνή πολιτική οι «δημοφιλείς» δρώντες κρίνονται με βάση τις ικανότητες, που επιδεικνύουν κατά το χειρισμό των διεθνών θεμάτων, κυρίως δε των εθνικών.

- Εκκινώντας από την διαχείριση του τώρα...

Το πρώτο, που θα πρέπει να κατανοηθεί είναι το «είδος της αναμέτρησης», (όπως θα έλεγε και ο Clausewitz)[2], που χαρακτηρίζει την παρούσα φάση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Όσο το παίγνιο μεταξύ των δύο χωρών δεν λαμβάνει χαρακτηριστικά πραγματικής ένοπλης σύρραξης (ακόμη και ενός περιορισμένου πολέμου), η Ελλάδα καλείται να διαχειριστεί μια «κρίση» στις σχέσεις της με την Τουρκία, η ένταση της οποίας βαίνει διαρκώς αυξανόμενη με το βλέμμα στραμμένο στις τουρκικές απειλές για αποστολή ερευνητικών πλοίων στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Το τελευταίο είναι αυτό, που θα πρέπει να αποτραπεί με σαφήνεια και σοβαρότητα. Σχηματικά η ελληνική αποτροπή οφείλει να κινηθεί παραδοσιακά σε δύο πεδία: το διπλωματικό και το στρατιωτικό. Στο πλαίσιο του πρώτου, οι διπλωματικές πρωτοβουλίες της χώρας με Κύπρο, Ισραήλ και Αίγυπτο βαίνουν προς το σωστό δρόμο. Παράλληλα, η Συμφωνία Οριοθέτησης με την Ιταλία, όχι μονάχα αναγνωρίζει και με τον πλέον επίσημο τρόπο τα δικαιώματα των νησιών σε χωρικά ύδατα, υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ (που

ήταν και η επιδίωξη της ελληνικής πλευράς δεδομένων των συνθηκών), αλλά και η διαπραγματευτική διαδικασία, που ακολουθήθηκε με την Ιταλία θα μπορούσε υπό σαφείς όρους και προϋποθέσεις να προβληθεί ως μοντέλο διαπραγμάτευσης και με την Τουρκία (το οποίο κι αυτό ενδεχομένως αποτέλεσε επιδίωξη της ελληνικής πλευράς)[\[3\]](#). Αποτελεί δε μια έμπρακτη αποτύπωση της πολιτικής βούλησης της χώρας για ανάληψη πρωτοβουλιών για τη διευθέτηση ζητημάτων με γειτονικές χώρες. Η αναζωπύρωση, μάλιστα, του ελληνικού ενδιαφέροντος για οριοθέτηση και με την Αίγυπτο (η οποία θα αποκτούσε μεγαλύτερη ένταση και αξιοπιστία εάν αυτό επιδιωκόταν και με την Κύπρο) δημιουργεί στην τουρκική πλευρά μια διπλωματική πίεση αναλογιζόμενη τυχόν αποκλεισμό της στην περίπτωση, που συνεχίσει τις επιθετικές κινήσεις σε Ανατολική Μεσόγειο και Λιβύη.

Το δίλημμα, που στην προσέγγιση αυτή δημιουργείται για την τουρκική ηγεσία σε διπλωματικό επίπεδο θα πρέπει να ενταθεί και να οριστικοποιηθεί σε στρατιωτικό. Οι στρατιωτικές προπαρασκευές, η επίδειξη βούλησης και ικανοτήτων μέσα από την οργάνωση και την εκτέλεση στρατιωτικών ασκήσεων και τοποθετήσεις όπως αυτή του Α/ΓΕΕΘΑ, οι οποίες τονίζουν την αυτονόητη προσήλωση στην εδαφική ακεραιότητα και το αδιαμφισβήτητο της εθνικής κυριαρχίας, θα πρέπει να προωθούνται ως μια σαφή δέσμευση της χώρας στην διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων, καθώς και ως δείγμα ανυποχωρητικότητας στις τουρκικές απειλές αποτυπώνοντας εν τέλει μια ξεκάθαρη αίσθηση αλλαγής στον τρόπο χειρισμού των κρίσεων ασφαλείας. Παράλληλα, είναι φανερό πως η πολιτική ηγεσία θα χρειαστεί στο πολύ άμεσο μέλλον να δεσμευτεί ρητώς τόσο ως προς το εσωτερικό όσο και ως προς το εξωτερικό ακροατήριο σε συγκεκριμένες «κόκκινες γραμμές». Μια τέτοια ενέργεια όχι μονάχα θα αυξήσει την αξιοπιστία της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής, αλλά επιπλέον θα εντείνει ακόμη περισσότερο την διπλωματική πίεση προς την τουρκική πλευρά, ενώ θα παράσχει στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις υποστήριξη και σαφείς αντικειμενικούς σκοπούς σε περίπτωση, που χρειαστεί να ενεργοποιηθούν σε πολεμικό επίπεδο.

Τέλος, σημείο καμπής θα αποτελέσει η ικανότητα της Ελλάδας και στο κομμάτι της στρατηγικής επικοινωνίας. Ενέργειες, όπως το τηλεφώνημα του Έλληνα πρωθυπουργού στον Τούρκο πρόεδρο βρίσκονται προς τη σωστή κατεύθυνση. Αδιάφορο θα πρέπει να θεωρείται το εάν ο διάλογος με τουρκική πλευρά είναι όντως ειλικρινής και ποιοτικός ή το αν και κατά πόσο αναμένεται να αποφέρει θετικά και αποφασιστικά αποτελέσματα. Η ελληνική πλευρά οφείλει να επικοινωνεί τόσο διμερώς όσο και διεθνώς ότι παραμένει προσηλωμένη στο Διεθνές Δίκαιο, κομμάτι του οποίου αποτελεί και η ειρηνική επίλυση των διαφορών. Παρά τις προκλήσεις και τις απειλές της τουρκικής πλευράς (οι οποίες θα πρέπει συνεχώς να τονίζονται,

λεπτομέρεια, που επικοινωνιακά προσαυξάνει την αξία των διπλωματικών προσπαθειών της χώρας), η ελληνική διπλωματία οφείλει να εκμεταλλευτεί ένα εργαλείο και μάλιστα διπλωματική φύσεως, το οποίο της παρέχει τη δυνατότητα να επικοινωνεί και να αποσαφηνίζει τις θέσεις διεθνώς, να εκθέτει τους παραλογισμούς της τουρκικής διπλωματίας και εν τέλει να θέτει την τουρκική πλευρά εκτός ισορροπίας.

- κοιτώντας στο μέλλον.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι περιθώρια για περισσότερο δυναμικές κινήσεις υπάρχουν και οφείλουν να τύχουν προσεκτικής εξέτασης από την ελληνική πλευρά σε συνεργασία με περιφερειακούς εταίρους. Η πιθανότητα δημιουργίας μιας τρίτης εναλλακτικής πορείας για το μέλλον της Λιβύης (ανάμεσα στη διχοτόμηση, που ενδεχομένως να προωθείται από την Ρωσία και στην ενοποίηση στο πλαίσιο ενός τουρκικού δορυφόρου-προτεκτοράτου, που προωθείται από την Τουρκία) δεν θα πρέπει να αγνοηθεί. Με κύριους εκφραστές τη Γαλλία, την Ελλάδα, την Κύπρο, το Ισραήλ, την Αίγυπτο (η οποία απολαμβάνει δεδηλωμένη την υποστήριξη του Αραβικού Συνδέσμου), καθώς και το νόμιμα εκλεγμένο κοινοβούλιο της Λιβύης, η δημιουργία ενός περιφερειακού καθεστώτος ασφαλείας και σταθερότητας για τη Μεσόγειο θα μπορούσε υπό το βάρος των περιστάσεων να τύχει υλοποίησης^[4]. Στη βάση της διακήρυξης υπέρ μιας εδαφικά ακέραιης, εθνικά κυρίαρχης και πολιτικά ανεξάρτητης Λιβύης, δημοκρατικής, μετόχου της διεθνούς κοινωνίας και κομμάτι του εν λόγω περιφερειακού καθεστώτος ασφαλείας, οι χώρες αυτές θα μπορούσαν να διερευνήσουν τις πιθανότητες ανάδειξης μιας συνεργασίας, οι στρατηγικές διαστάσεις της οποίας θα μπορούσαν να ενισχυθούν όχι μονάχα στη βάση της διπλωματικής και στρατιωτικής (αν χρειαστεί) αντιμετώπισης των υφιστάμενων τουρκικών ηγεμονικών πιέσεων, αλλά και μέσω της ενεργειακής διασύνδεσης Λιβύης, Αιγύπτου, Ισραήλ, Κύπρου, Ελλάδα και Ιταλίας χωρίς να απαγορεύεται ή να αποκλείεται η συμμετοχή και η προσχώρηση και άλλων κρατών, που βρέχονται από τα νερά της Μεσογείου και ασπάζονται τις ίδιες αξίες. Μια τέτοια εξέλιξη πέρα από άμεσο, δηλαδή την ανάσχεση της τουρκικής επιθετικότητας, θα είχε εμφανή οφέλη και στο μακροπρόθεσμο, στρατηγικό ορίζοντα. Η δημιουργία ενός καθεστώτος ασφάλειας και συνεργασίας, καθώς και η διασύνδεση του Ευρωπαϊκού Νότου με τη Μεσογειακή Αφρική θα έδινε στις χώρες της Νότιας Ευρώπης ειδικό βάρος στις διεθνείς σχέσεις, ενώ θα εξισορροπούσε σημαντικά και τις σχέσεις με τον Ευρωπαϊκό Βορρά. Παράλληλα, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης η πλήρωση σημαντικών σημείων τρωτότητας στη Μεσόγειο, καθώς και ανάπτυξη μιας αμοιβαίας επωφελούς συνεργασίας με την περιοχή του Μαχρέμπ, θα δημιουργούσαν κανάλια σταθερότητας και προόδου στην περιοχή της Μεσογείου, θα προωθούσαν την ενεργειακή πολυμερή διπλωματία, θα ρύθμιζαν θέματα, όπως το μεταναστευτικό-προσφυγικό και εν τέλει θα αναζωογονούσαν

πολιτικά ένα θεσμό, ο οποίος βρίσκεται εμφανώς σε τέλμα. Με κέντρο την ιδέα του ευρωπαϊσμού, κράτη-μέλη με ανάλογες ευαισθησίες πρέπει να αναλάβουν πρωτοβουλίες.

Κλείνοντας δύο σημειώσεις. Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής τίποτα δεν θα πρέπει να θεωρείται προκαθορισμένο και αναπόφευκτο. Κάτι τέτοιο θα από-πολιτικοποιούσε την άσκηση πολιτικής και θα καθιστούσε τους λήπτες των αποφάσεων απλούς αποδέκτες συστημικών συνεπειών. Μάλιστα, η παθητική αποδοχή μιας πολεμικής αναμέτρησης με την Τουρκία ως τετελεσμένου γεγονότος αφενός θα αποτελούσε δείγμα άγνοιας για το τρέχον είδος της ελληνοτουρκικής διένεξης και αφετέρου θα αποστερούσε από τη διαδικασία χειρισμού κρίσεων ασφαλείας την πρώτη και λειτουργία της, που είναι η διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων αποφεύγοντας την περαιτέρω κλιμάκωση και τον πόλεμο.

Η δεύτερη σημείωση αφορά συγκεκριμένα το πεδίο της στρατιωτικής στρατηγικής και του πολέμου. Και σε αυτό το πεδίο τίποτα δεν είναι προκαθορισμένο και αναπόφευκτο. Η στατική απεικόνιση των συσχετισμένων δυνάμεων (μολονότι χρήσιμη ως έναν βαθμό) μόνο σε λάθος συμπεράσματα μπορεί να οδηγήσει τον ερευνητή και τον λήπτη των αποφάσεων. Ο πόλεμος, όπως θα έλεγε ο Clausewitz, παραμένει πάντοτε -και παρά την εξέλιξη της στρατιωτικής τεχνολογίας, της τακτικής και της επιχειρησιακής τέχνης- μια πολύπλοκη ανθρώπινη δραστηριότητα, που κυριαρχείται από το τυχαίο και το απρόβλεπτο, τη λογική και το παράλογο^[5].

Υπό τα βάρη των εποχών η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει μια κατάσταση κρίσιμη διακρίνοντας, παράλληλα, το μακροπρόθεσμο μέσα από το βραχυπρόθεσμο, καθώς και την ευκαιρία μέσα από την απειλή. Αναγνωρίζοντας τα δικά της ιστορικά λάθη και τις δικές της διαχρονικές παραλείψεις καλείται να ενεργήσει για το τώρα και το μέλλον, αποδεχόμενη πως στη στρατηγική απόλυτα επιθυμητές ενέργειες δεν υπάρχουν. Όλες ενέχουν ένα ορισμένο κόστος και ρίσκο, το οποίο, μάλιστα, δύσκολα αποτιμάται ορθά. Το εάν είναι «μόνη» της ή το εάν θα παραμείνει «μοναχική» στη διεθνή πολιτική θα εξαρτηθεί σε ένα μεγάλο βαθμό από τις δικές της ενέργειες. Διατηρώντας τους διαύλους επικοινωνίας με την πλευρά της Τουρκίας ενεργούς και αφήνοντας εντέχνως πεδία συνδιαλλαγής ανοικτά, ενισχύοντας διπλωματικά τη θέση της μέσα από περιφερειακές συνεργασίες επικεντρωμένη κυρίως και πρωτίστως στην γειτονιά της, η Ελλάδα θα καταφέρνει να ενισχύει τη θέση της απέναντι στην Τουρκία. Παράλληλα, επιδεικνύοντας στρατιωτική και πολιτική αποφασιστικότητα για αποτροπή και προστασία των εθνικών της συμφερόντων στη γραμμή του «ότι συνεπάγεται αυτό», η χώρα θα διατηρεί το πιθανό κόστος μιας πολεμικής αναμέτρησης σημαντικό για την τουρκική πλευρά. Δημιουργώντας και ενισχύοντας τα τουρκικά διλήμματα και

ανασφάλειες θα επιτύχει να την οδηγήσει σταδιακά στο τραπέζι της διπλωματίας. Εξάλλου, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις ήταν και παραμένουν σχέσεις διλημάτων, φόβου, φθοράς και εξουθένωσης.

[1] . Χαρακτηριστική στο σημείο αυτό θα πρέπει να θεωρείται η παραίτηση του γνωστού Ινδού ιερέα Καουτίλια (4^{ος} αιώνας π.Χ.) προς τον ηγεμόνα να μην σπαταλά πόρους βοηθώντας έναν σύμμαχο του οποίου η ισχύς μειώνεται συνεχώς. Παρατίθεται στο Κολιόπουλος Κ., Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα. Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σελ. 98.

[2] . «Η πρώτη, η πιο μεγαλοπρεπής, η πιο αποφασιστική πράξη της κρίσης που ασκεί ο πολιτικός ηγέτης και αρχιστράτηγος είναι να διαγνώσει τη φύση του πολέμου που αναλαμβάνει, να μην τον εκλάβει ή να μην προσπαθήσει να τον μετατρέψει σε κάτι, που από τη φύση των αντικειμενικών συνθηκών δεν μπορεί να είναι». Η μετάφραση του εν λόγω αποσπάσματος από το έργο του Carl Von Clausewitz, On War παρατίθεται ως ελεύθερη απόδοση στο βιβλίο του Χαράλαμπου Παπασωτηρίου, Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο Αιώνα. Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σελ. 202.

[3] . Μεταξύ των όρων θα πρέπει να περιλαμβάνονται η αναγνώριση από την πλευρά της Τουρκίας των κυριαρχικών δικαιωμάτων στα νησιά, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, η ακύρωση του νομικά ανυπόστατου και άκρως εχθρικού συμφώνου με το Σάρατζ, καθώς και η άρση των τουρκικών απειλών για παράνομες γεωτρήσεις και έρευνες σε ελληνική υφαλοκρηπίδα.

[4] . Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί η πρόταση του καθηγητή γεωπολιτικής και οικονομικής γεωγραφίας του ΕΚΠΑ, Ι. Μάζη για την δημιουργία ενός «νατοϊκού υποθύλακα ασφαλείας» στην Μεσόγειο με τη συμμετοχή της Ελλάδας, της Γαλλίας, της Κύπρου, του Ισραήλ και της Αιγύπτου. Ενδεικτικά βλ. Ioannis Mazis at 23rd Economist Government Roundtable. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://www.youtube.com/watch?v=UP6widguSsqk>. Προς την κατεύθυνση αυτή πρέπει να σημειωθεί το εξής: για να μπορέσουν οι ΗΠΑ να μεταφέρουν το «κέντρο του διεθνούς συστήματος» στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας και να ανασυντάξουν τις δυνάμεις τους στην προσπάθεια εξισορρόπησης της Κίνας, θα πρέπει πρώτα να έχουν διασφαλίσει την σταθερότητα στην «περιφέρεια». Αυτό σημαίνει πως σημεία τρωτότητας σε Βαλκάνια, Ανατολική Ευρώπη, Βαλτική, Μέση Ανατολή και Μεσόγειο θα πρέπει να έχουν αντιμετωπιστεί σε στρατηγική βάση. Στη λογική αυτή θα πρέπει να καταστεί σαφές στην Ουάσινγκτον ότι ένας «ευρωμεσογειακός άξονας ασφαλείας», όπως αυτό, που

περιγράφεται στην παρούσα μονογραφία, είναι απολύτως συμβατός με τις αμερικανικές προτεραιότητες (οι οποίες περιλαμβάνουν και την αναχαίτηση της Ρωσίας) σε αντίθεση με την τουρκική καιροσκοπική πολιτική.

[5] . Carl von Clausewitz, Περί του Πολέμου. Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1999.